

Polític. Consultor de la Universitat Oberta de Catalunya. Analista de l'Institut Internacional de Governabilitat

Marc Bou

L'eix Teheran-Caracas: tensions entre ser i voler ser*

L'objectiu d'aquest article rau en posar de manifest les bases que sustenten una «aliança estratègica bilateral» entre la Veneçuela d'Hugo Chávez i l'Iran de Mahmoud Ahmadinejad. L'autor intenta analitzar les particularitats i les contradiccions d'ambdós països i identificar algunes de les implicacions per a la política i les relacions internacionals d'una *aliança* Teheran-Caracas que, més enllà d'un còctel politicoideològic amb components i tradicions diverses, i més enllà també de les raons històriques i de conjuntura que la puguin justificar, està en condicions de tenir repercussions importants a escala mundial i en el model de relacions internacionals que s'està configurant.

A finals del 2004, l'actual president de Veneçuela, Hugo Chávez, va crear una nova línia aèria batejada amb el nom de Conviasa. Des de principis del 2007, aquesta companyia estatal i la iraniana Iran Air ofereixen vols setmanals que connecten Caracas i Teheran (també amb Damasc). La decisió de Conviasa és sorprenent si es té en compte que els seus únics vols internacionals es limitaven, fins llavors, només al Carib. Més enllà de l'anècdota, aquest vol intercontinental exemplifica l'enfortiment dels llaços polítics entre dos països que, per diferents raons, es troben en el punt de mira de la comunitat

---

* L'autor agraeix els comentaris i observacions d'Iñigo Macías-Aymar, analista de l'Institut Internacional de Governabilitat, a aquest article.

internacional i, especialment, dels EUA. Veneçuela i l'Iran es reconeixen, mútuament, com l'aliat més fidel fora de les seves respectives regions.

Convé subratllar que les relacions entre el país andí i la república islàmica no són tan recents com un podria imaginar. En el si de la Conferència de Bagdad del 1960, Veneçuela i l'Iran es van convertir en dos dels cinc membres fundadors de l'Organització de Països Exportadors de Petroli (OPEP) juntament amb l'Iraq, Kuwait i l'Aràbia Saudita. Sense negar la rellevància d'aquest antecedent històric, els vincles entre les dues nacions mai no havien estat tan estrets com fins ara. Tot i la distància cultural, l'actual mandatari iranià, Mahmoud Ahmadinejad, i el seu homòleg veneçolà comparteixen molts trets definitoris.

Economia i política: les dues cares de l'aliança

Sovint, els acords comercials i en matèria econòmica constitueixen un pas previ, o com a mínim paral·lel, per aprofundir en els aspectes de caire més polític. Com se sap, el Tractat de la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer es va convertir en la llavor d'un procés constituent que vol caminar, no sense dificultats, cap a una futura integració política europea. Guardant les enormes distàncies, la bona sintonia entre Teheran i Caracas recolza, en gran mesura, en tot un reguitzell d'acords de cooperació, de creació d'empreses mixtes i de convenis en múltiples àrees.

En els darrers mesos, la premsa internacional s'ha fet ressò d'aquestes *joint ventures*, sobretot en sòl veneçolà. Un dels exemples més paradigmàtics és la fàbrica de tractors Venirán ubicada en una de les àrees orientals més remotes, l'estat Bolívar. A la ciutat de Maracay, a l'oest de Caracas, s'ha creat una empresa conjunta d'automòbils, Venirauto, que produeix els coneguts popularment com «coches antimperialistas». A la Faja del Orinoco, on es troba una de les reserves petrolíferes més importants del planeta, s'està executant un projecte comú d'explotació entre la companyia iraniana Petropars i Petróleos de Venezuela, SA (PdVSA). Per la seva banda, els estats de Monagas i Lara han acollit els projectes de construcció de diverses fàbriques de ciment, i a l'estat de Carabobo s'ha inaugurat el primer Centre de Capacitació Petroquímica de Veneçuela amb la col·laboració de professionals iranians d'alta qualificació. Aquestes iniciatives, entre d'altres, donen fe de la presència iraniana a Veneçuela

i tot apunta que s'ampliarà en els propers anys. El país andí aporta igualment el seu gra de sorra en territori persa. El passat mes de juliol, Chávez i Ahmadinejad van donar el tret de sortida a la construcció del que serà un dels complexos petroquímics més grans del món, a la ciutat portuària d'Assalouyeh, al sud del país.

L'aliança Teheran-Caracas també té un fort component polític-ideològic i amb clares repercussions a escala global. Aliança assentada tant per una conjuntura favorable com per raons històriques. Chávez és dels pocs dirigents que ha defensat explícitament i de manera enèrgica el programa d'enriquiment d'urani engegat pel govern iranià. El líder veneçolà ha repetit insistentment que l'Iran té dret a desenvolupar l'energia atòmica per a fins pacífics, desmarcant-se de les interpel·lacions de l'Organisme Internacional de l'Energia Atòmica i de les diferents resolucions del Consell de Seguretat de les Nacions Unides per incompliment de les obligacions derivades del Tractat de No-Proliferació Nuclear. Val a dir que Síria i Cuba també s'han sumat a la defensa dels plans nuclears de l'Iran.

Chávez aprofita qualsevol fòrum per arremetre contra els EUA i defensar el seu nou aliat. El setembre del 2006, davant de l'Assemblea General de les Nacions Unides i amb la seva habitual verborrea –que, per cert, recordava algunes excentricitats com les de l'històric dirigent soviètic Nikita Krushchev–, el president veneçolà va atacar durament la política exterior nord-americana i no li va tremolar la veu a l'hora de definir Bush com el mateix «diablo» o com el «tirano mundial», provocant rialles i aplaudiments entre la resta d'assistents. Pocs dies abans, en la 14a Cimera del Moviment de Països No Alineats celebrada a l'Havana, Chávez va prometre ajudar l'Iran si aquest país fos envaït pels EUA, afirmant que, donat el cas, «correría sangre venezolana». Chávez i Ahmadinejad també s'uneixen en una sola veu a l'hora de criticar l'actitud d'Israel amb els seus veïns, encara que el president veneçolà evita fer comentaris controvertits com els d'esborrar Israel del mapa o negar l'holocaust, habituals en les compareixences del dirigent iranià.

L'aliança entre Teheran i Caracas té un fort component polític-ideològic amb clares repercussions a

La «creuada» de Veneçuela i l'Iran contra els EUA és, almenys per ara, només dialèctica. I és aquest el terreny on Chávez se sent més a gust. A

part del seu espai televisat *Aló, Presidente*, el líder veneçolà ha utilitzat amb molta habilitat una de les plataformes de comunicació que gaudeix de més prestigi al món àrab com és Al-Jazeera. No és estrany, doncs, que la seva figura hagi aconseguit una popularitat gens menyspreable tant en els països del Magrib com en el Pròxim Orient, des del Marroc fins al Pakistan, beneficiant, per extensió, el seu homòleg Ahmadinejad.

L'empantanament de les tropes nord-americanes a l'Iraq i a l'Afganistan juntament amb l'alt preu del cru ajuden a comprendre les declaracions sovint incendiàries d'Ahmadinejad i Chávez. La presència militar dels EUA a la zona ha tingut dues conseqüències remarcables. D'una banda, ha posat de manifest les vulnerabilitats de l'exèrcit més poderós del món, així com l'efectivitat de la «guerra de guerrilles». De l'altra, i com a conseqüència d'això, ha suposat una injecció d'autoestima tant per a Caracas com per a Teheran, titllats per Washington d'«amenaces regionals». Els EUA han topat amb un nou Vietnam i aquesta debilitat es tradueix en un reforçament dels seus adversaris.

Veneçuela, amb Síria i Cuba, s'han sumat a la defensa dels plans nuclears de l'Iran.

L'evolució a l'alça del preu del cru (vegeu el gràfic 1) ha contribuït decisivament que tant l'Iran com Veneçuela treguin pit i financin, en certa manera, la seva política exterior. Què explica aquesta evolució? D'una banda, la contracció de l'oferta com a conseqüència de la inestabilitat sociopolítica d'alguns dels països productors (l'Iraq, Nigèria, Indonèsia o el Sudan), i, de l'altra, l'entrada massiva de nous consumidors (Brasil, l'antiga Unió Soviètica i, sobretot, l'Índia i la Xina). Encara que les pressions sobre l'oferta podrien ser interpretades com a més transitòries, les pressions sobre la demanda semblen força més estables i, per tant, el preu del cru podria acabar fluctuant, a curt-mitjà termini, en la banda dels 40 i 60 dòlars. Amb el preu desorbitat del barril de cru, Chávez i Ahmadinejad han redescobert el gran taló d'Aquil·les de les economies occidentals. D'aquí que hagin acordat, a més, una política comuna en el marc de l'OPEP orientada a mantenir el preu del barril al voltant dels 50 dòlars i que passa per reduir la quantitat de cru disponible en el mercat.

L'aliança Teheran-Caracas respon també a explicacions més estructurals. Els dos països es troben immersos en processos autodenominats

com a revolucionaris, si bé la revolució iraniana data del 1979 –quan l'ayatol·là Khomeini proclama la República Islàmica–, mentre que la «revolució bolivariana» és molt més recent i s'inicia amb l'elecció del mateix Chávez el 1998. A pesar que la revolució iraniana imposés la doctrina islàmica en l'esfera pública i la revolució veneçolana es caracteritzi per la seva laïcitat (encara que Chávez digui que Jesús fou el primer socialista i Judes, el primer capitalista), no ha impedit que els dos mandataris sostinguin que les dues experiències són del tot complementàries.

No obstant això, el que realment els uneix és una història compartida d'ingerència dels EUA en els seus afers interns a través del suport a personatges brutals i afins als seus interessos, sovint lligats a l'or negre. A l'Iran, la caiguda el 1952 del president escollit democràticament Mohammad Mossadegh i el subsegüent establiment de la dictadura del xa Mohammad Reza Pahlevi no hauria estat possible sense l'activa participació dels EUA. De fet, molts interpreten la revolució iraniana com la «revenge» pel derrocament de Mossadegh. Experiències similars es van produir a Veneçuela quan els EUA van donar suport a dictadors com Juan Vicente Gómez o Marcos Pérez Jiménez entre els anys 1920 i 1950.

És normal, per tant, que en l'imaginari col·lectiu dels dos països hi hagi un sentiment d'antiamericanisme força important, que, en el cas de Veneçuela, com també en molts països de la regió, s'ha agreujat amb el fracàs, durant la dècada dels noranta, de les polítiques del Consens de Washington que van assumir com a pròpies els expresidents Carlos Andrés Pérez o Rafael Caldera. Aquestes polítiques, que pretenien resoldre els continus desequilibris macroeconòmics i les constriccions financeres de la «dècada perduda» dels vuitanta, es van caracteritzar per l'adopció de mesures d'ajustament fiscal i de contenció, en la línia dels postulats neoliberals, que van tenir com a efecte col·lateral un empitjorament de les condicions de vida de la població i un augment de les desigualtats.

Al cap i a la fi, Ahmadinejad se sent còmode amb Veneçuela perquè representa una finestra per suavitzar les sancions econòmiques imposades pels EUA, però, sobretot, per escapar del seu aïllament diplomàtic. L'Iran vol tornar del seu ostracisme i desfer-se de l'etiqueta de país pària que arrossega, agreujat després que, en negar-se a aturar el programa d'enri-

Els dos països es troben immersos en processos autodenominats com a revolucionaris

quiment d'urani i acceptar les generoses contrapartides que se li oferien, Rússia i la Xina deixessin d'oferir-li la seva protecció diplomàtica en el Consell de Seguretat. Per a Chávez, l'aliança amb l'Iran suposa un pas més per projectar-se internacionalment i consolidar-se com un dels líders mundials contraris a l'hegemonia nord-americana.

Recursos naturals, populisme i democràcia

No resulta agosarat afirmar que tant Chávez com Ahmadinejad són dos líders típicament populistes, revestits de certa aurèola messiànica i redemptora. Tant l'un com l'altre fan servir un discurs simplista però alhora poderós i intel·ligible per a les grans masses. Segons el moment, divideixen el món i la societat en dos: d'una banda, l'imperialisme *yankee* i l'oligarquia-poders fàctics, i, de l'altra, els països oprimits i les classes socials més desfavorides. Òbviament, el populista sempre s'identifica amb el més dèbil i apel·la a la seva dignitat –sigui com a persona, col·lectiu o nació– perquè es rebel·li contra el jou que, segons ells, imposa l'*statu quo*.

Ahadinejad se sent còmode amb Veneçuela perquè li permet suavitzar les sancions econòmiques imposades pels EUA

El populisme es reforça quan el país en qüestió disposa d'abundants recursos naturals i s'exacerba quan el sistema polític es caracteritza, a més, per la seva escassa institucionalització. L'evidència empírica posa de manifest com països amb enormes riqueses naturals conviuen amb una població pobra i amb un estat capturat i ineficaç. Aquesta «paradoxa de l'abundància» és coneguda, pels economistes del desenvolupament, com la «maledicció dels recursos».

Històricament, les economies de països com Bolívia, Veneçuela, Nigèria o bona part del Pròxim Orient han pivotat al voltant de l'exportació dels seus recursos naturals per a l'obtenció d'ingressos.

Un dels problemes habituals en aquests casos és el següent: com que els recursos naturals constitueixen un actiu fix, es produeix una pugna interna pel seu control que desemboca en l'acaparament total o parcial per part d'una elit econòmica –que sovint es confon amb la política–, en corrupció generalitzada o, en el pitjor escenari, en violentes guerres civils. En aquest context, no és estrany, com assenyalava Boix, que les probabilitats d'instaurar una democràcia (real) es redueixin dràsticament.

Encara es poden destacar tres problemes addicionals dels països que

alberguen riqueses naturals. En primer lloc, la falta de garanties institucionals que vetllin per la correcta utilització de les rendes obtingudes; en segon lloc, l'enorme volatilitat dels preus dels recursos naturals en els mercats internacionals i els seus efectes sobre els indicadors macroeconòmics i microeconòmics; i, finalment, el conegut com «mal holandès», que es produeix quan la moneda local s'enforteix de tal manera que acaba, d'una banda, afectant la competitivitat de les exportacions d'altres béns nacionals, i, de l'altra, destruint llocs de treball. En altres paraules, el país corre el risc d'especialitzar-se en l'exportació dels recursos naturals, descuidant la resta de sectors productius i creant una dependència en excés de les importacions.

Aquestes patologies es troben, en major o menor grau, presents en els dos països, però convé fer alguns matisos i ser equànime, sobretot quan es parla del mandatari veneçolà. Chávez representa un abans i un després quant a polítiques públiques. Gràcies al fet que el preu del petroli s'ha multiplicat per sis des que va accedir a la presidència, el líder populista ha utilitzat aquests recursos per augmentar dràsticament la despesa social, amb la qual cosa ha reduït substancialment les taxes de pobresa. Segons un estudi del Centre for Economic and Policy Research, el 2006 la despesa social del govern central representava el 13,6% del PIB, és a dir, 5,4 punts percentuals més que no pas el 1998. És més, si incloem la despesa social de l'empresa estatal PdVSA, el percentatge del PIB puja fins al 20,9%. Per la seva part, la pobresa sembla que va caure un 31% durant el mateix període, en què va passar del 43,9% al 30,4%.

Amb independència d'aquestes bones notícies, el que és criticable és la utilització clientelar de les rendes obtingudes. Chávez s'està dedicant a repartir els guanys extraordinaris (*windfall*) del petroli a canvi de lleialtat política, dins i fora del país, mentre que la producció de l'empresa estatal PdVSA, paradoxalment, no para de baixar per falta d'inversions i manteniment. Veneçuela ha passat de tenir una producció de tres milions i mig de barrils diaris el 1965 a dos milions vuit-cents mil el 2006 (vegeu el gràfic 2).

Les anomenades «misiones bolivarianas» són un bon exemple de programes socials destinats a millorar les condicions de vida dels més pobres. No s'ha d'obviar, però, el rerefons paternalista i assistencial d'aquestes

**Chávez i Ahmadinejad
són dos líders
típicament populistes**

«misiones», que pretenen situar la figura de Chávez per davant o en substitució de les mateixes institucions de l'Estat, reforçant el sistema de dominació patrimonial tan característic dels populismes de l'Amèrica Llatina. El finançament de les «misiones» prové d'un pressupost paral·lel controlat pel mateix president, que utilitza de manera discrecional i sense cap tipus de control ni auditoria. Com recorda Kozloff, les «misiones» no haurien estat possibles sense la politització, les contínues purgues i el control definitiu de Chávez sobre PdVSA.

Chávez s'està dedicant a repartir els guanys extraordinaris del petroli a canvi de lleialtat política, dins i fora del país

Precisament, Chávez ha utilitzat la filial de PdVSA als Estats Units, CITGO, per subministrar combustible per a calefacció amb un descompte del 40% a comunitats amb escassos recursos de setze estats dels EUA. El mateix es pot dir dels països adscrits a Petrocaribe que es beneficien d'una rebaixa de fins a 15 dòlars per barril i d'altres prerrogatives com el seu finançament a llarg termini a unes taxes d'interès inferiors al 3%. El control de PdVSA també li ha permès expandir el sector públic a còpia de finançar més de 150.00 cooperatives, donant feina al 6% de la força laboral, percentatge que es preveu superar en el futur com a resultat de l'aplicació progressiva del model de «desenvolupament endogen» que promou. I la llista és llarga...

Els veneçolans, juntament amb aquells que es beneficien de l'excessiva generositat de Chávez, estan vivint un miratge que podrà desaparèixer quan el preu del petroli i/o la seva producció baixin –tal com va passar en la dècada dels vuitanta– o quan es consolidi la diversificació energètica amb l'etanol al capdavant (cal no oblidar el viatge oficial de Bush al Brasil, un dels principals productors, per promoure aquesta font d'energia). En aquest context, i a pesar de les reserves que ha anat acumulant i que li servirien com a coixí per a futures contingències, el prestigiós setmanari *The Economist* concloïa un dels seus articles sobre Veneçuela formulant la pregunta següent: «What will lubricate the revolution when the oil bonanza ends?». Es pot dir més alt però no més clar.

I respecte a l'Iran? El fet que la seva economia estigui fortament controlada per l'Estat no ha impedit que aquest país es caracteritzi per la mala gestió dels seus recursos. A pesar del desorbitat preu del petroli i del fet que els ingressos per exportació d'aquest bé representen el 80% del total,

el govern té seriosos problemes per arribar a final de mes. L'Iran presenta una enorme despesa a través de la seva àmplia política de subsidis a béns de consum diari (energia, aliments, etc.), que representava en l'exercici de 2005-2006 el 25% del PIB. Per exemple, mentre que en els mercats mundials el galó de benzina costa al voltant de 2 dòlars, el govern el ven per 0,34 cèntims.

Aquesta política populista ha impedit, per exemple, que les rendes obtingudes es reinvertissin per frenar la tendència a la baixa de la producció petrolera. Avui es bombeja un 30% menys del que s'obtenia en els anys immediatament anteriors a la revolució, i el 40% de la benzina que consumeix l'ha d'importar de països com França, els Països Baixos o els Emirats Àrabs Units a causa de l'alt consum, però, sobretot, per la seva limitada capacitat de refinament. La situació és tan greu que Ahmadinejad ha anunciat una política, certament impopular, de racionament i de pujada dels preus per reduir un subsidi que costa 5 bilions de dòlars l'any.

D'altra banda, Ahmadinejad i Chávez van accedir al poder gràcies a un discurs en contra de la corrupció, del liberalisme econòmic i dels privilegis de les classes més benestants. Però la realitat és una altra. El president iranià està afavorint, a través de l'adjudicació de suculents contractes d'obra civil, els Guardians de la Revolució (*Pasdaran*), facció d'elit de l'exèrcit encarregada de vetllar pels principis de la revolució islàmica. En els deu mesos posteriors a l'elecció d'Ahmadinejad, el número de contractes concedits, molts d'ells sense un procés competitiu de licitació, s'ha triplicat i ha passat de 4 a 12 bilions de dòlars. Per la seva part, a Veneçuela ja es parla de l'emergència d'una «Boligharchy» que s'està beneficiant de les connexions polítiques que mantenen amb l'entorn de Chávez.

El populisme de Chávez és encara més reprobable si es contraposa la seva oratòria bel·ligerant contra els EUA amb les relacions comercials que, de facto, manté amb aquest país (vegeu el gràfic 3). Els EUA, i no l'Iran, són el principal soci comercial de Veneçuela, és a dir, el seu principal client i proveïdor, i representen el destí d'aproximadament el 55% de les exportacions i el 33% de les importacions totals. Tal com posa de manifest el gràfic 2, el valor total de mercaderies intercanviades

Ahadinejad i Chávez van accedir al poder gràcies a un discurs en contra de la corrupció, del liberalisme econòmic i dels privilegis de les classes més benestants

entre ambdós països se situava en el 2006 al voltant dels 46.000 milions de dòlars, a causa, principalment, de l'evolució alcista del preu del cru. Encara que els productes *made in USA* han augmentat substantivament el seu accés al mercat veneçolà, el saldo comercial entre els dos països és profundament desfavorable per al gegant nord-americà. Quin dirigent polític renunciaria a aquestes condicions tan favorables per al seu país? Les dades presentades demostren que Chávez no n'és l'excepció.

Si bé el somni de Chávez és reduir al màxim les seves exportacions de petroli als EUA, el cert és que no té marge de maniobra. En l'actualitat, els

Washington ja s'ha afanyat a encarregar estudis a diferents organismes sobre com l'afectaria una retallada de les importacions veneçolanes

EUA compren el 60% de les exportacions de petroli veneçolà, i representen, alhora, el 12% de les seves importacions. La dependència de Veneçuela del mercat nord-americà s'explica per tres raons: a) l'enorme proximitat geogràfica dels EUA i, per tant, b) els baixos costos de transport; i c) la capacitat tècnica dels EUA per refinar l'especificitat del seu petroli. Aquestes circumstàncies fan que possibles mercats alternatius com la Xina o l'Índia siguin inviables o, almenys, poc rendibles, a causa dels enormes costos de transport i dels problemes logís-

tics i d'infraestructura que impliquen. Segueix vigent, doncs, el comentari de l'ambaixador nord-americà a Veneçuela durant l'etapa Clinton, John Maisto, quan deia: «Watch what Chávez does, not what he says».

Malgrat tot, Washington ja s'ha afanyat a encarregar estudis a diferents organismes sobre com l'afectaria una retallada de les importacions veneçolanes. Els EUA no es poden permetre més ensurts quant al subministrament de petroli com a conseqüència del seu voraç i insaciable consum, que s'ha doblat en poc més de quaranta anys (vegeu el gràfic 4). El consum diari estimat per al 2006 era de 20 milions i mig de barrils (el 25% del consum mundial), mentre que la seva producció, que experimenta una històrica desacceleració, no arribava als 7 milions (recordeu el gràfic 2).

Per si tot això fos poc, el còctel populisme-recursos naturals es combina en els dos països amb un clar dèficit democràtic. Partir d'una concepció minimalista de la democràcia sempre és problemàtic. Alguns han afirmat que l'essència de la democràcia resideix, gairebé en exclusiva, en la celebració periòdica d'eleccions. De fet, l'exercici del vot és una condició

necessària però no suficient. Un país només podrà ser catalogat com a «democràtic» si, a més de les eleccions, es donen les tres condicions següents: a) inexistència de parcel·les de poder reservades a actors no escollits per la ciutadania i/o no responsables davant d'ella (militars, grups religiosos, tercers països, etc.); b) articulació formal i efectiva dels mecanismes de rendició de comptes horitzontal (equilibri entre els poders de l'estat); i c) protecció del pluralisme i de les llibertats individuals i col·lectives. Aquesta concepció de la democràcia, molt més exigent que no pas la «democràcia electoral», no permetria la inclusió de països com l'Iran o Veneçuela. Amb això no s'està dient que aquests països siguin completament autoritaris, però sí, en el millor dels casos, *pseudodemocràtics*.

En el cas de l'Iran, l'estructura política no electa –encarnada pel líder espiritual, els clergues del Consell dels Guardians i els Guardians de la Revolució– ostenta un poder gairebé absolut que li va permetre, per exemple, estrangular els intents reformistes i d'obertura de l'expresident Khatami, criticat per posar en perill els valors de la revolució. A més, les acusacions d'homosexualitat i adulteri es castiguen amb la pena capital i les veus dissonants (liberals, periodistes crítics, etc.), així com les manifestacions a favor dels drets de les dones, es censuren i es reprimeixen. A la pràctica, doncs, l'Iran s'apropa més a una teocràcia i a un règim misogin, homofòbic i monolític que no pas a una democràcia liberal.

Pel que fa a Veneçuela, l'escenari no és gaire més prometedor quant a salut democràtica. Els partits tradicionals es troben immersos en una profunda crisi i fortament desprestigiats. Aquest descrèdit correspon a la incapacitat dels governs anteriors a Chávez d'abordar eficaçment els problemes socioeconòmics i a l'afloreament de múltiples casos de corrupció. L'oposició *chavista* està, a més, fragmentada i sense representació parlamentària després del seu boicot a les eleccions legislatives del 2005 en un claríssim error tàctic.

La invisibilitat institucional dels partits opositors ha permès que Chávez pugui concentrar més poder (governar per decret). L'única oposició real a Chávez han estat els mitjans de comunicació privats, d'aquí la no renovació de la llicència a Radio Caracas TV (RCTV), una de les cadenes amb més anys d'història però també una de

Al còctel de populisme i recursos naturals dels dos països, s'hi afegeix un gran dèficit democràtic

les més crítiques amb la seva persona. Chávez s'ha aprofitat de les regles del joc democràtiques per, una vegada en el poder, subvertir les institucions vigents –a través d'una refundació constitucional– i aconseguir fer realitat el seu projecte de «socialisme del segle XXI». I no és un cas aïllat. Bolívia i Equador segueixen els mateixos passos a través de la imposició, certament controvertida, d'assemblees constituents.

L'eix del sud i l'hegemonia dels EUA

Tant l'Iran com, en especial, Veneçuela han intensificat la seva projecció exterior amb la voluntat de contrarestar l'hegemonia dels EUA, tant en l'àmbit polític com en l'econòmic. Alguns analistes sostenen, potser prematurament, que aquesta aliança és la més important des de la fi de la Guerra Freda. Ambdós dirigents propugnen un ordre mundial, multipolar i lluny de la supremacia d'una sola nació. Aquesta ofensiva diplomàtica s'ha orientat, bàsicament, a altres països en desenvolupament i intenta treure profit de la creixent animadversió que, segons diverses enquestes internacionals, està patint, pertot arreu (també entre els aliats tradicionals), la primera potència mundial. Convé no oblidar que aquest ressentiment i repulsa contra els EUA ha estat explotat de manera prou reeixida per l'organització terrorista al-Qaeda perpetrant atemptats a diferents indrets del món i reclutant nous aspirants per a la *jihad* global.

Així doncs, l'estratègia a llarg termini de Veneçuela i l'Iran passaria per encapçalar una aliança antinord-americana conformada per països del sud. I la millor manera per fer-ho és a cop de talonari. Fa uns mesos, i en el marc d'aquesta estratègia global, els dos governs van anunciar la creació d'un fons de 2 bilions de dòlars per finançar projectes de desenvolupament productiu no només en els seus respectius països, sinó també, i especialment, a l'Amèrica Llatina i a l'Àfrica, però amb la finalitat última de desactivar-hi la influència dels EUA. Tot sembla indicar que els dos líders estarien passant de les paraules a l'acció.

L'aliança Teheran-Caracas és observada amb certa preocupació per Washington, sobretot perquè al voltant de Veneçuela s'està obrint un nou focus de tensió i inestabilitat que s'afegiria al del Pròxim Orient. Chávez ha pres el relleu de Castro i ha assumit la responsabilitat de liderar el grup de països llatinoamericans presidits per figures d'esquerra i populis-

tes (Evo Morales a Bolívia, Rafael Correa a Equador i el sandinista Daniel Ortega a Nicaragua). D'altra banda, Ahmadinejad també s'ha preocupat de cultivar les relacions amb els «amics» de Chávez, tal com posa de manifest, per exemple, l'acord ampli de cooperació amb Nicaragua, la seva simbòlica assistència a la presa de possessió de Correa o l'acord de preferències aranzelàries amb Cuba.

Tot i les adhesions que acabem de citar, més o menys incondicionals i amb les matisacions necessàries, sembla que Chávez no té la complicitat dels països més estratègics de l'Amèrica Llatina. Molts respiren alleugerits pel fet que en la llista de socis *chavistas* no s'hagi inclòs l'ultranacionalista Ollanta Humala (Perú) i Manuel López Obrador (Mèxic), que van perdre les seves eleccions davant de l'aprista Alan García i del conservador Felipe Calderón, respectivament. Però el gran fracàs de Chávez és no haver pogut convèncer els dos grans motors de l'Amèrica Llatina i socis del Mercosur, l'Argentina i el Brasil, molt més interessats a arribar a acords energètics amb Veneçuela que a embarcar-se en aliances polítiques controvertides i, fins a cert punt, «perilloses». El problema és que l'aliat d'ultramar de Chávez, l'Iran, és un país incòmode, sobretot pels Kirchner. La justícia argentina va acusar formalment l'Iran i el grup terrorista libanès Hezbollah d'estar al darrere de l'atemptat antisemita del 1994 contra l'Associació Mutual Israelita Argentina, a Buenos Aires, i que va costar la vida de vuitanta-cinc persones.

Els recels dels EUA sobre Veneçuela no s'acaben aquí. Destaquem-ne tres punts addicionals. En primer lloc, Chávez sembla seguir al peu de la lletra la màxima que diu que «els enemics del meu enemic són els meus amics». El líder veneçolà no només ha enfortit els llaços amb els països que se citaven més amunt, sinó també amb «l'últim dictador d'Europa», el president de Bielorússia Alexander Lukashenko, així com amb el president de Síria Bashar al-Assad. L'Administració Bush també ha acusat Chávez de donar cobertura a la guerrilla colombiana de les FARC, afavorint el seu reagrupament i reorganització en territori veneçolà –provocant més d'un conflicte diplomàtic amb Colòmbia–, i d'alimentar l'eclosió pública d'un dels col·lectius de la regió andina més crítics amb les polítiques dissenyades per Washington: els indígenes.

Chávez s'ha aprofitat de les regles del joc democràtiques per, una vegada en el poder, intentar subvertir les institucions vidents

En segon lloc, Chávez s'ha convertit en el catalitzador de les veus discrepants amb l'ambiciós procés d'integració comercial dissenyat per la Casa Blanca: l'Àrea de Lliure Comerç per a les Amèriques (FTAA, sigles en anglès), que, a la pràctica, seria com una ampliació del Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (NAFTA, sigles en anglès). En substitució de l'FTAA, el líder veneçolà proposa –per ara sense gaire èxit– l'Alternativa Bolivariana per a les Amèriques (ALBA). La manca de consens regional al voltant de l'FTAA i les diferents propostes sobre la taula (Mercosur, Comunitat Sud-Americana de Nacions, Tractat de Lliure Comerç de l'Amèrica Central, etc.) ha obligat els EUA a negociar acords comercials de manera bilateral.

Finalment, els EUA i sectors opositors observen amb preocupació l'ampliació i modernització de l'arsenal militar de Veneçuela –mitjançant, per exemple, la compra d'helicòpters, avions, fusells Kalashnikov, fragates i patrulleres a països com Rússia, Bielorrússia o Espanya– i, fins i tot, el

Un dels fracassos de Chávez és no haver pogut convèncer els dos grans motors de l'Amèrica Llatina: l'Argentina i el Brasil

seu presumpte flirteig nuclear. Els recels de Washington són de tal envergadura que, en alguns casos, ha impedit la realització d'aquestes transaccions. Dos exemples. L'empresa aeronàutica espanyola EADS-CASA va haver de rescindir el contracte que havia firmat amb el govern veneçolà per a la fabricació d'una dotzena d'avions C-295 després del veto dels EUA que s'hi utilitzessin components amb tecnologia nord-americana. Els EUA també van pressionar el govern de Tel Aviv perquè suspengués el conveni subscrit amb Caracas per assumir la reparació i actualització de les vint-i-quatre unitats d'F-16 que va comprar Veneçuela als EUA en la dècada dels vuitanta. Finalment, també s'ha denunciat, sense que n'hi hagi encara cap corroboració definitiva, que Veneçuela pot estar extraient i enviant urani de l'estat d'Amazones cap a l'Iran a canvi de la transferència de tecnologia nuclear.

Desplacem-nos ara al Pròxim Orient. A pesar de l'emergència de l'Iran com a potència regional, és difícil que aquest país pugui liderar un moviment que planti cara als EUA. Se'n poden destacar dues raons principals. En primer lloc, la seva creixent influència a la zona s'explica més per les conseqüències derivades de l'atac terrorista de l'11-S que no pas per mèrits propis. Com és prou conegut, després dels atemptats de Nova York i

del Pentàgon, els EUA van propiciar la caiguda del règim dels talibans a l'Afganistan i de Saddam Hussein a l'Iraq. El fanatisme sunnita dels talibans representava una amenaça per a la majoria xiïta de l'Iran, mentre que l'ocupació iraquiana per part dels EUA i el Regne Unit significava la desactivació, a la pràctica, del seu principal competidor regional.

En segon lloc, l'auge de l'Iran ha fet saltar totes les alarmes al món àrab –en especial a l'Àrabia Saudita, Jordània i Egipte– i a Israel. La creixent força de l'Iran suposa, al seu torn, l'ascens xiïta en una regió eminentment sunnita. L'agermanament de l'Iran amb Síria, el suport de Teheran als grups xiïtes de l'Iraq o la seva connivència amb grups de la *jihad* islàmica i, en especial, amb l'organització Hezbollah, reforçada després del seu triomf psicològic en la guerra del Líban contra Israel, podrien contribuir al revifament d'històriques rivalitats entre països i comunitats religioses al Pròxim Orient (presents ja a l'Iraq) i, fins i tot, una carrera nuclear de conseqüències imprevisibles. No obstant això, Israel és potser el més interessat a contenir l'envalentiment de l'Iran. És prou conegut el desig de l'ala política més conservadora de l'Iran, entre ells Ahmadinejad, de veure la caiguda i desintegració total de l'Estat israelià.

Com s'ha vist, ni Veneçuela ni l'Iran, sigui de manera individual i/o liderant una possible aliança de països del sud, poden fer ombra a l'hegemonia dels EUA. Sense rebutjar altres arguments, se'n podrien esgrimir tres més per avalar aquesta hipòtesi. En primer lloc, la posició de preeminència dels EUA en el futur està en les seves pròpies mans. En aquest punt no es pot deixar de fer referència al concepte de *soft power* encunyat per Joseph S. Nye ja fa més de deu anys. Part important del poder d'un estat, conegut com *hard power*, resideix en la seva capacitat perquè la resta d'actors de l'arena internacional, sigui mitjançant amenaces (*sticks*) o incentius (*carrots*), facin o s'abstinguin de fer una cosa o acció. No obstant això, com assenyala Nye, hi ha un «segon rostre del poder» igualment vital en l'era de la informació global: el *soft power*. Aquesta vessant del poder es pot definir com la capacitat d'aconseguir allò que un desitja a través de l'atracció. Estem parlant, en definitiva, del «poder de seducció» d'un estat que prové de tres grans fonts, que són la seva cultura, els seus valors i la seva política, tant domèstica com exterior.

En els darrers anys, l'unilateralisme dels EUA –probablement també

l'arrogància– no només ha deslegitimat la seva política exterior sinó que, a més, l'ha desposseït de tota autoritat moral. Hi ha, a més, una opinió força generalitzada que els EUA mantenen una política exterior incoherent, sense credibilitat i contrària als ideals que propugnen, d'esquena a la comunitat internacional i de vulneració de les lleis internacionals. Només un exemple: Teheran critica la hipocresia de Washington quan accepta l'estatus nuclear d'un règim autoritari com el de Musharraf al Pakistan al mateix temps que nega al govern iranià (sense oblidar la seva ambigüitat) la possibilitat de desenvolupar l'energia nuclear per a fins civils.

Com sosté Zbigniew Brzezinsky, conseller de seguretat nacional de Jimmy Carter, la imatge dels EUA ja no és la de l'Estàtua de la Llibertat sinó la del camp de presoners de Guantánamo. Dit d'una altra manera, els EUA es perceben com una amenaça per a la pau mundial i no com el seu garant. Certament, el proper inquilí de la Casa Blanca tindrà la gran responsabilitat de redreçar la «deriva» en política exterior dels EUA, apostant decididament pel multilateralisme i el consens. Aquest tomb no ha de ser interpretat com un signe de debilitat sinó ben el contrari. Forjar noves coalicions i reforçar les ja existents són les estratègies més intel·ligents en un escenari cada cop més globalitzat i marcat per la transversalitat dels desafiaments mundials com el canvi climàtic, la degradació del medi ambient o la lluita contra qualsevol activitat il·lícita (terrorisme, tràfic de drogues, blanqueig de diners, pirateria, etc.).

En segon lloc, tant Chávez com Ahmadinejad han de fer front a importants problemes domèstics que poden afeblir el seu lideratge així com la seva projecció internacional. Citem-ne alguns. Tant Veneçuela com l'Iran pateixen des de fa temps una inflació desbocada que se situa en el 20% i el 25%, respectivament. Els dos països també estan experimentant una davallada de les inversions estrangeres per causa, en el cas de l'Iran, de les sancions imposades pels EUA i el Consell de Seguretat i, en el cas de Veneçuela, per la política de nacionalitzacions del govern (sector elèctric, telecomunicacions, etc.) i per l'escassa protecció –fins i tot, violació flagrant– dels drets de propietat.

En el cas concret de l'Iran, l'atur juvenil és un llast. Cada any s'incorporen al mercat de treball més de 800.000 joves i només la meitat d'ells acaba trobant feina. Aquesta incapacitat d'absorció també està provocant

una fuga de cervells que s'estima anualment en 150.000 universitaris. Pel que fa a Veneçuela, una part important de la societat no s'identifica amb el gir ideològic de l'Estat i un nombre creixent de veneçolans desaproven el tracte esplèndid i preferencial que dispensa Chávez als seus aliats, sobretot perquè no veuen amb nitidesa quines en són les contrapartides. El dirigent veneçolà no ha de caure en l'autocomplaença. Si bé sembla que el panorama polític s'hagi estabilitzat després del cop d'estat de l'abril del 2002, la fractura social segueix viva. Qualsevol error o decisió controvertida pot generar una onada de protestes i/o de violència de conseqüències inesperades. Aquest és el peatge que s'ha de pagar quan es dissenya un projecte de societat exclouent.

En tercer i últim lloc, les amenaces a la posició de preeminència dels EUA passen per altres països i, en concret, per Rússia i la Xina. Després del col·lapse i desmembració del bloc soviètic tot indicava que el model polític i econòmic dels EUA s'imposaria definitivament i que viuria una llarga etapa d'hegemonia sense pal·liatius. Però les coses han transcorregut per uns altres camins. Rússia s'ha despertat amb força de la mà de Vladimir Putin, obsessionat per recuperar el protagonisme internacional del seu país, sigui utilitzant de manera intimidatòria la carta del subministrament energètic, fent valer la seva influència sobre l'estatut final de Kosovo, exercint el seu rol de mediador en l'afer nuclear iranià o immiscint-se en la vida política d'exrepúbliques soviètiques alineades amb Occident (Ucraïna, Geòrgia i els països bàltics). En relació amb la Xina, el seu extraordinari creixement econòmic li ha permès consolidar el seu domini regional, finançar la seva expansió militar o estendre els seus tentacles per l'Àfrica en busca de *commodities*. Els EUA hauran d'estar molt atents a l'evolució d'aquests dos països i contenir la seva creixent expansió a través de la reconstrucció dels ponts de diàleg, avui força malmesos, amb la majoria dels seus aliats europeus.

La creixent força de l'Iran suposa l'ascens xiïta en una regió eminentment sunnita

Apunt final

Fer càbales sobre quin futur espera a l'aliança Teheran-Caracas és una tasca compromesa. El futur és sempre incert. Ho és per definició. El que sí que podem fer és elaborar pronòstics o hipòtesis a partir de la informació

recopilada. Durant aquest exercici convé no negar els prejudicis i el biaix ideològic del mateix analista. Aquest *background* actua com un sedàs interpretatiu de la realitat, aportant una visió particular del que ha passat i del que podria succeir.

Veneçuela i l'Iran no constitueixen una «estranya parella». A pesar de la distància geogràfica i cultural que els separa, l'elit dirigent d'ambdós països presenta moltes similituds. Amb aquest ànim, al llarg de les pàgines s'han anat desgranant els diferents punts de trobada: oposició frontal als EUA, cosmovisió compartida sobre els problemes mundials, dirigisme estatal, excessiva dependència de l'exportació del cru, polítiques popu-

**L'unilateralisme dels
EUA el darrers anys, ha
deslegitimad en bona part
la seva política exterior**

listes i clientelars, defensa d'una democràcia *il·liberal*, tics autoritaris, etc. Aquestes coincidències i estratègies comunes, alimentades per l'alt preu del cru, són les responsables que l'aliança s'hagi mostrat, fins al moment, impertèrrita.

No obstant això, sobre aquesta aliança penja l'espasa de Dàmocles. Les amenaces que han d'afrontar no provenen, com erròniament creuen, de l'exterior –i, en concret, dels EUA–, sinó de les seves pròpies debilitats. El petroli pot semblar una panacea però en massa ocasions és un malson. La Veneçuela de Chávez i l'Iran d'Ahmadinejad prefereixen els diners fàcils provinents del cru a apostar per una economia diversificada i competitiva. Estan més preocupats per repartir els guanys que per crear riquesa i ser més productius. Els dos mandataris, així com molts dels seus antecessors, no només demostren la seva miopia política sinó que incorren en una irresponsabilitat històrica. L'expansió descontrolada del sector públic i la política de subsidis pot alleugerir les necessitats immediates de la ciutadania però hipoteca l'economia del demà i el benestar de les generacions futures. Malament rai si l'esforç i la creativitat d'empreses i treballadors és substituït per un estat omnipresent!

Un fet que no convé oblidar és que Chávez ocupa el càrrec des de fa relativament poc temps i que la seva revolució, a diferència de la iraniana, es troba en una fase primigènia. Si el seu govern s'acaba col·lapsant i deixa d'ostentar el poder, és més que probable que el tipus de relacions diplomàtiques que ha mantingut Veneçuela fins ara faci un gir de cent vuitanta graus. El problema de Chávez és que el seu projecte de «socia-

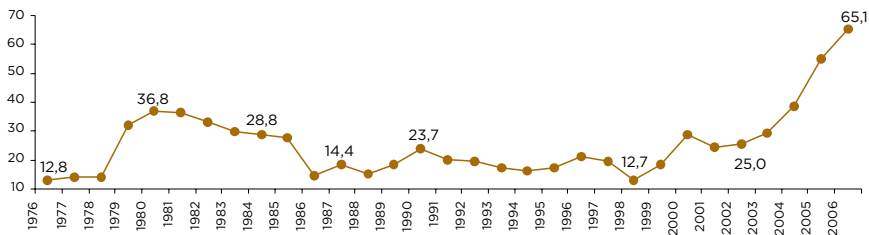
lisme del segle XXI» està completament identificat amb la seva figura i que l'oposició, a diferència de la dissidència cubana, continua dins del país, exercint pressió i esperant la seva oportunitat. A més, no convé perdre de vista l'evolució del moviment estudiantil que ha criticat durament la pèrdua progressiva de les llibertats civils en múltiples manifestacions. L'Iran tampoc és un mar de calma i la pugna pel poder entre conservadors moderats, ultraconservadors i reformistes és una realitat palpable. Darrere d'aquest estira i arronsa s'amaguen diferents visions sobre com dirigir la República Islàmica i la seva revolució i, no menys important, sobre quin posicionament adoptar en política exterior.

Com sempre, el temps dirà si l'aliança Teheran-Caracas arrela fort o si, per contra, passarà a la història com un foc d'encenalls.

Tant Chávez com Ahmadinejad han de fer front a importants problemes domèstics, especialment la inflació i l'atur juvenil respectivament

Gràfic 1. Evolució del preu del cru (1976-2006)

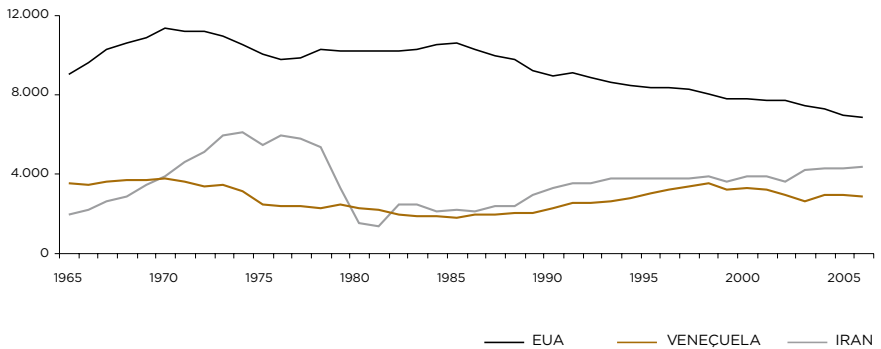
En dòlars corrents per barril Brent

Font: BP Statistical Review of World Energy June 2007.

Gràfic 2. Producció de cru (1965-2006)

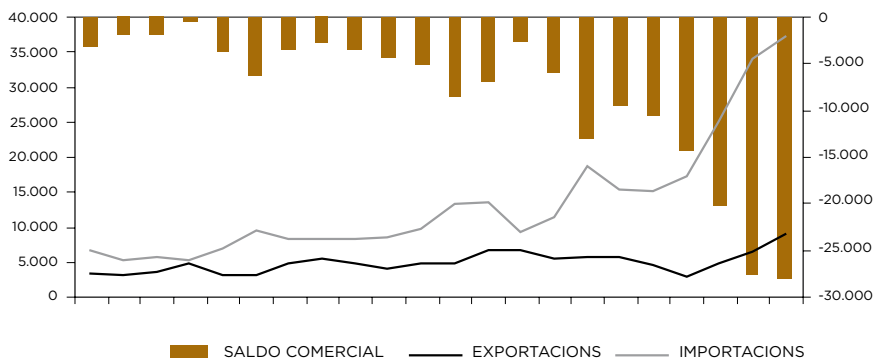
En milers de barrils al dia

Font: BP Statistical Review of World Energy June 2007.

Gràfic 3. Evolució de les relacions comercials entre els EUA i Veneçuela (1985-2006)

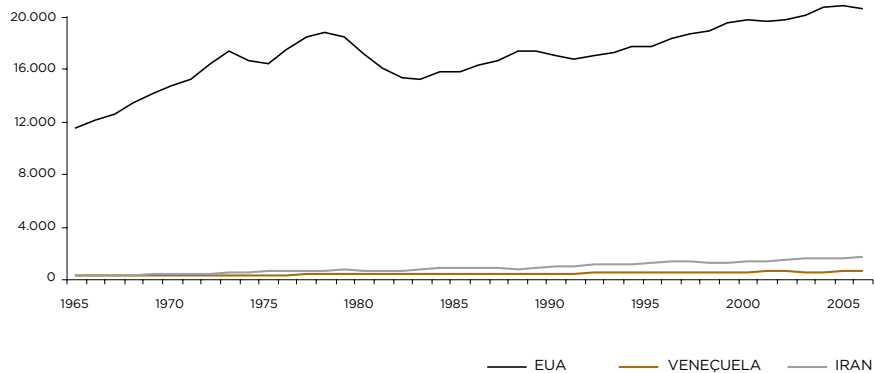
Exportacions, importacions i saldo comercial (eix de la dreta) dels EUA respecte de Veneçuela en milions de dòlars

Font: U.S. Census Bureau, Foreign Trade Division, Data Dissemination Branch, Washington, D.C. 20233.

Gràfic 4. Consum de cru (1965-2006)

En milers de barrils al dia

Font: BP Statistical Review of World Energy June 2007.